

| Peter Edelberg: *Storbyen trækker. Homoseksualitet, prostitution og pornografi i Danmark 1945-1976*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 2012, 347 s., 425 kr.

„En afhandling er et dyr, man ikke kan holde i bur“, skriver forfatteren i forordet til *Storbyen trækker*, og gud ske lov og tak for det, fristes man til at sige, for med den foreliggende bog har den københavnske historiker sat et smukt væsen i frihed. Der er tale om en bearbejdet udgave af den ph.d.-afhandling, som Peter Edelberg i september 2011 forsvarede på Københavns Universitet, og som først og fremmest handlede om den straffelovstilføjelse til § 225, der fra 1961 til 1965 forbød mænd at betale sig til sex med unge mænd under 21 år. Den meget omdiskuterede og kritiserede lov, som dagbladet *Politiken* døbte „den grimme lov“, opnåede en kort levetid, men den fik på flere punkter en langtrækkende virkning. Ikke mindst derved, at den forandrede de omgangsformer og kontaktmønstre, som indtil da gennem flere generationer havde været de gængse blandt homoseksuelle. Det er set i dette perspektiv Peter Edelbergs store fortjeneste ikke alene minutiøst at have opsporet og gennemgået alle de straffesager, som blev rejst med hjemmel i den nye straffelovsparagraf 225, stk. 4, men også at sætte loven ind i et bredt perspektiv med linjer både tilbage i tiden og frem mod nutiden. Det gør, at Peter Edelberg ikke kun skriver retshistorie, men i nok så høj grad også kultur- og samtidshistorie. Og så skriver han dertil godt og med respekt for sprogets valør og ikke mindst for de mennesker, der i sin tid ytrede sig.

I værkets indledende afsnit fremlægges de mere generelle teoretiske overvejelser, ligesom afhandlingen indplaceres i en historiografisk sammenhæng. Peter Edelberg fremlægger her kortfattet og præcist de forskellige faser i homoseksualitetens historie tilbage fra 1800-tallet og frem til nutiden, hvor den efter nogles mening skal være på vej til at forsvinde. Det står ikke helt klart, i hvilket omfang forfatteren deler dette sidste synspunkt, men at han tydeligvis har et aktuelt sigte med *Storbyen trækker*, kan læses på side 25, hvor han skriver følgende: „Det har ikke været mit formål at skrive en apologi for homoseksuelle, men at udvide forståelseshorisonten for homoseksuelles historie og seksualpolitik, og bruge historien som værktøj til at tage svære diskussioner om prostitution, sex-kriminalitet og pædofili“.

Selvom Peter Edelbergs hovedhistorie gemmer sig i 1960'erne, sætter han i bogens to første kapitler den store scene for sin fortælling. Kapitel 1 har han givet overskriften „Fra ægteskabsinstitution til seksualitetsinstallation: Seksualpolitik i Danmark 1866-1976“, og det indleder han med sætningen: „Både homoseksualitet og heteroseksuali-

tet var ulovlige i Danmark før 1930“. Med udgangspunkt i denne lovlig bastante udmelding, der for i øvrigt ikke er ganske rigtig, idet f.eks. gensidig onani mellem voksne personer af samme køn ikke var strafbart før 1930, ønsker forfatteren at fremlægge periodens seksualpolitik, hvorved han forstår „holdninger, regler og love vedr. seksuelle forhold“ (s. 55). Videre i kapitlet møder der os en række kortere eller længere udviklingsforløb og tematiske analyser, der hver for sig kan forekomme interessante, men hvis rolle og indplacering i tidens seksualpolitik langt fra altid synes klar. Nu kan dette ikke mindst også skyldes, at det moderne begreb „seksualpolitik“ vanskeligt lader sig anvende som analytisk redskab for tiden før 2. Verdenskrig. Peter Edelberg synes da også til slut i kapitlet at opgive begrebet til fordel for det, han kalder „seksualitetshistorie“, og som han alene knytter til udviklingen i 1900-tallet. Som det netop er fremgået, rummer kapitel 1 et katalog med en række seksualpolitiske emner, mens man savner den store fortælling, som kapiteloverskriften egentlig lægger op til. Det er fortællingen om, hvordan danskernes seksualitet ikke længere var underkastet forplantningskravets tyranni, men fik mulighed for at udfolde sig mere frit, men det er også historien om, hvordan de seksuelle aktiviteter blev gjort til genstand for analyser, kontrolforanstaltninger og sygeliggørelse i et aldrig før set omfang. Denne store dobbelthed ville det, efter denne anmelders mening, have været en fordel at få trukket tydeligere frem i dette kapitel.

I kapitel 2 nærmer Peter Edelberg sig sit kerneland, idet han her giver et signalement af de sociale rammer og livsudfoldelsesmuligheder, der fandtes for efterkrigstidens homoseksuelle. København står naturligvis her i centrum, for som landets eneste metropol havde og har den en stærk dragende virkning på mange. Her fandtes barer og værtshuse, hvor man kunne møde ligesindede, og her grundlagdes de første foreninger og klubber. Her kunne man også på værtshuse og byens pladser og i dens parker møde unge mænd, som ofte uden mange omsvøb tilbød forskellige seksuelle ydelser – gratis eller mod betaling. Ikke mindst dette sidste var med til at sætte scenen for 1960'ernes straffelovsskærpelse, hvis forhistorie findes udførligt beskrevet i det efterfølgende kapitel.

Når man arbejder med dansk lov- og forvaltningshistorie, vil man hurtigt opdage, at straffelovene er nogle af de mest stabile størrelser, der findes. Det hænger ikke alene sammen med, at retsopfattelsen gennemgående ændres langsomt, men nok så meget også, at kendskabet til de kriminelle handlinger og deres straffe skal sive helt ud til de yderste led i samfundet, således at ingen skal kunne påberåbe sig ukendskab til lovene, når de konfronteres med anklagemyndighed og

kriminaldommere. Først knap 20 år efter enevældens ophør vedtog Rigsdagen i 1866 den 311 paragraffer store *Almindelig Borgerlig Straffelov*, der var i kraft frem til 1933, hvor den afløstes af en ny straffelov, som var gældende i den periode, det her handler om. 1866-loven videreførte den gamle bestemmelse fra Danske Lov om, at „omgængelse mod naturen“, dvs. analt samleje mellem personer af samme eller modsatte køn, var strafbart, dog således at strafferammen ændredes fra dødsstraf til forbedringshusarbejde. Dette middelalderlige begreb forsvandt i den nye straffelov, hvor det afløstes af „kønslig usædelighed“, der på mange måder ikke var meget bedre, når det gælder præcis udsagnskraft. Bestemmelserne for samkønnet usædelighed fandtes i § 225, hvor stk. 1 kriminaliserede sex, der byggede på vold eller stillingsmisbrug. Stk. 2 indførte en seksuel lavalder på 18 år for homoseksuelle forhold, hvilket var tre år mere end den, der gjaldt de heteroseksuelle, dog med den tilføjelse, at straffen måtte bortfalde, „hvis de pågældende er hinanden omtrent jævnbyrdige i alder og udvikling“. Stk. 3 fastsatte en endnu højere lavalder på 21 år for mænd, der blev forført af andre mænd, der benyttede sig af „en på alder og erfaring beroende overlegenhed“.

I kapitel 3 afdækker Peter Edelberg meget fint, hvorledes politiet og Justitsministeriet helt tilbage fra 1930'erne var optaget af at få straffelovens prostitutionsbestemmelser skærpet, og at man efter 2. Verdenskrig, og især i 1950'erne, fokuserede mere og mere på den homoseksuelle prostitution, som mentes at være voldsomt stigende. I 1949 nedsatte Justitsministeriet et prostitutionsudvalg med en højesteretsdommer i spidsen, og det afgav i 1955 en betænkning, der bl.a. foreslog at forhøje den seksuelle lavalder for homoseksuelle forhold fra 18 til 21-22 år (stk. 2). Netop samtidig rullede en af efterkrigstidens største homoseksuelle skandalesager over avisernes forsider og udløste nærmest et folkekrav om, at noget måtte gøres. Derfor kunne man umiddelbart forvente, at betænkningens anbefalinger omgående ville være blevet omsat i lovgivning, men sådan kom det ikke til at gå. Straffelovskommissionen, der først skulle behandle prostitutionsbetænkningen, var overbebyrdet og ville i øvrigt gerne inkorporere forslagene i en generel revision af straffelovskomplekset. Dette måtte, som de fleste straffelovsrevisioner, forventes at tage lang tid, og formentlig for at vise, at ikke alt havde været spildt, fremsatte justitsminister Hans Hækkerup i 1960 et lille lovforslag, der alene gik ud på at udbygge Straffelovens § 225 med et nyt stykke 4, som kriminaliserede „den, som ved betaling eller løfte herom, skaffer sig kønsligt forhold til en anden person af samme køn under 21 år“. Straffen var hæfte eller fængsel i op til ét års fængsel.

I Folketinget udløste forslaget meget debat, ikke mindst fordi der var betydelig uenighed om den grundlæggende præmis, der gik ud på at beskytte unge mænd, som man mente nemt kunne forføres til at blive homoseksuelle. Hertil kom, at man på grundlag af sædelighedspolitiets statistikker mente at kunne konstatere en så stærk stigende mandlig prostitution, at lovgivningstiltag var nødvendige, men trods dette vedtoges lovforslaget med 92 stemmer, mens 62 stemte imod. Forfatteren gør fint rede for hele denne parlamentariske proces, der bl.a. prægedes af justitsministerens tvivl om lovens nødvendighed. Ifølge Edelberg var Hækkerup faktisk under forløbet til sinds at lade forslaget falde, men afholdt sig fra dette, da flere Venstrefolk truede med i så fald at genfremsætte det uændret, hvilket ville bringe regeringen i en højst prekær situation.

Dermed er vi fremme ved håndhævelsen af den nye lovbestemmelse. Med stor ihærdighed og arkivkyndighed har Peter Edelberg opsporet og gennemgået de ca. 90 sager, der blev rejst ved domstolene i de fire år, loven var i kraft, og hvoraf de 79 dømtes skyldige. Af disse lokaliseredes de 73 til hovedstadsområdet, hvilket tydeliggør, i hvor høj grad der var tale om et storbyfænomen. Storbyen trak på mange måder. I kapitel 4 fremlægges en række konkrete og præcist refererede, anonymiserede handlingsforløb, som giver læseren et godt indblik i lovparagraffens anvendelse og ikke mindst i de problemer, der var med til at definere, hvad der skulle til, for at der var tale om betaling. I sag på sag følger vi sædelighedspolitiets betjente på arbejde i det nattemørke København, og hvordan de, når de fik færtten af mænd, der kontaktede unge fyre, skyggede dem til den ældres adresse og pågreb de unge, når de om morgenen forlod stedet med et par pakker cigaretter, der var nok til at henregnes som betaling. Peter Edelberg demonstrerer i dette kapitel på en fortrinlig og overbevisende måde, hvordan en systematisk analyse af et omfattende arkivmateriale kan give historikeren ikke blot et enestående indblik i et fortidigt forløb, men også et meget sikkert grundlag at vurdere de rejste problemstillinger på.

I kapitel 5 fortælles historien om „den grimme lovs“ afskaffelse i 1965. Der var, som tidligere nævnt, ganske mange folketingsmedlemmer, der havde stemt mod loven, og de fik i 1964 vind i sejlene ikke mindst støttet af en voldsom aviskritik. Da det samtidig ikke kunne dokumenteres, at den mandlige prostitution var faldet siden 1961, og at loven „ikke har haft nogen virkelig beskyttende virkning overfor de unge“, fremsatte den nytiltrådte justitsminister K. Axel Nielsen, som i øvrigt i 1961 havde stemt imod loven, forslag om dens afskaffelse, og dette vedtoges af et enigt Folketing i juni 1965.

Nu kunne historien om den grimme lov for så vidt godt standse her,

men det gør den ikke, for Peter Edelberg følger også udviklingen frem mod nutiden og konkluderer bl.a. på baggrund af kriminalstatistikkerne, „at 'den grimme lov' og den større indsats mod homoseksuelle forhold til mindreårige havde virket i langt højere grad, end man var klar over i 1965“. Det skyldtes primært to forhold. Dels gjorde de fire år med loven det klart for mange homoseksuelle, at seksuelle forhold til unge fyre kunne have ganske farlige konsekvenser, og det førte til en aldersmæssig interesseforskydning opadtil. Dels betød 1960'ernes fulde beskæftigelse, at der blev færre trækkerdrengene, og dermed svandt det københavnske „kødmarked“ voldsomt ind. Sammenfattede konkluderer Peter Edelberg, at „en homoseksuel mand var i starten af 1970'erne en mand, der var interesseret i jævnaldrende“ – og altså ikke i yngre af samme køn (s. 243). Dermed forsvandt det odiøse skær, der indtil da havde hængt over homoseksuelle på grund af deres forbrug af trækkerdrengene, og vejen lå nu åben for den efterfølgende tids ligestillingspolitik.

Afslutningsvist vier Peter Edelberg et kapitel til det, han har kaldt „Spor af erektion: En homoseksuel erotisk ikonografi 1949-1979“. Afsnittet virker efter denne anmelders formening påklistret, og det tilføjer heller ikke på nogen måde den forudgående analyse nye dimensioner eller perspektiver. Til gengæld kan man her finde en række til dels ganske vovede billeder, der utvivlsomt ville have kunnet lokke – om ikke husarerne – så i hvert fald deres kunder helt ud af busken.

Karl Peder Pedersen